Да 80-годдзя з дня нараджэння нашага паэта-земляка Пятра Прыходзькі

ПІСЬМО ПАЭТА

Добры дзень, дарагія землякі! Як вам жывецца, працуецца? Вельмі прыемна было даведацца з прэсы і тэлеперадач, што на Хоцімшчыне аднoўлены Свята-Троіцкі сабор у гарадскім пасёлку. Калісьці яшчэ малым я з дзедам хадзіў у гэту царкву на ўсяношную, і вось яна зноў пачала функцыяніраваць.

Добра тое, што наш раён не закранула новая стыхія. Вельмі рады за ўсіх сваіх землякоў, іх поспехі ў працы і жыцці.

Ніколі не забуду тыя дні, калі ў Хоцімску адзначалі маё 70-годдзе. Прайшлі годы, а нібыта было гэта ўчора.

Пасылаю вам некалькі старонак новага матэрыялу, каб напомніць пра сябе.

Жадаю вам, дарагія землякі, усяго найлепшага.

Ваш Пятро ПРЫХОДЗЬКА.

ПЯТРО ПРЫХОДЗЬКА

Ля вытокаў радзімы

Паводле аднаго народнага падання, змешчанага ў "Віленскім календары" за 1910 г.

На карце Беларусі ў вярхоўі ракі Бесядзь, што бярэ пачатак у нетрах Смаленшчыны, абапал яе раскінуўся гарадскі пасёлак Хоцімск – былое правінцыйнае мястэчка. Тут, у ціхім кутку беларускай зямлі, далёка ад чыгунак, паміж глухіх балот і лясоў, амаль упрытык да гарадскога пасёлка, прытулілася мая родная вёска Альшоў. У ёй я нарадзіўся і выхоўваўся ў дзеда і бабулі Прруднікавых, вучыўся ў пачатковай школе. Першай настаўніцай маёй была родная маці Аркадзя Аляксандравіча Куляшова Кацярына Фамінічна, пад яе наглядам прайшло маё маленства. Затым усе гады свайго юнацтва я правёў у вёсцы Ліпаўка і ў Хоцімску. Тут я закончыў сярэднюю школу, адсюль пастулаў у Магілёўскі газетны тэхнікум. Пасля заканчэння яго зноў вярнуўся на радзіму і больш года, да паступлення ў інстытут журналістыкі, працаваў адказным сакратаром раённай газеты "Калгасная звязда".

Танк, але раўняцца на цудоўных майстроў слова заўсёды трэба.

І вось перада мной на стале ляжыць тая кніжачка, якая і была ў руках майго земляка-паэта. Гэта – "Віленскі календар" за 1910 год, які адным толькі экземплярам захоўваўся ў нашай Нацыянальнай бібліятэцы. Мне пад распіску далі

Радзькі, заваладаў сэрцам яго дачкі-прыгажуні. І далей склаўся лёс так, што яна стала яго жонкай, ён перавёз яе з Сожа ў вярхоўе сваёй роднай Бесядзі і тут пабудаваў маёнтак, назваўшы яго імем сваёй любімай жонкі – маладой княгіні Хоці, Хацім'і. Адсюль і пайшла назва княжыцкага маёнтка, затым мястэчка – Хоцімск.

Здаецца, вельмі просты, незамысловаты сюжэт. Але ў паданні шмат такіх карцін прыроды, такіх фактаў і падзей у жыцці, якія проста самі просяцца на паперу, каб надаць ім яшчэ больш яскравых фарбаў у мастацкім апісанні, у паказе тых вобразаў, якія кранаюць душу, прыводзяць у захапленне паводзінамі людзей, іх звычкамі і манерамі, вядомымі з даўніх часоў існавання нашай роднай Беларусі.

У навеле Е. Радзіміча ёсць адна самая цікавая дэталь – маладая прыгажуня, князёўна Хоці была незвычайна таленавітай спявачкай, шмат ведала народных песень і спявала іх у карагодзе сваіх сяброваk – простых сялянак, з якімі

зямлі, на якой жылі нашы продкі, якая дасталася нам у спадчыну. Усё гэта наша, хоць далёкая, але блізкая сэрцу гісторыя.

Праца над гэтым творам працягвалася некалькі гадоў. Але назва яго выкрышталізавалася з першых напісаных радкоў – "Дар князёўны".

Прапаную сваім землякам – чытачам газеты "Шлях Кастрычніка" урыўкі з паэмы.

ДАР КНЯЗЁЎНЫ

Урывак з паэмы

Не можа быць мясцовасць
безназоўнай,
Як і жыхар яе жыць без імя.
Была даўно калісьці ў нас
князёўна
З прыгожым, дзіўным імем –
Хацім'я.
Не паскупілася сама прырода,
Каб падарыць ёй больш красы
сваёй:
Ад яркіх красак, зорак, сонца
ўсхода
І ад вясны, што вее цеплынёй.
Паданне кажа: шчэ

Дзе некалі гудзела паляванне,–
Ля Бесядзі магілкі побач іх.
А ён? Яго каханне не завяне,–
І прывядзе зноў да мясцін сваіх.
Ён вернецца з князёўнай
маладою,
Якую называюць Хацім'ёй.
Час будзе — па-над
Бесяддзю-ракою
Ён з жонкай выйдзе ўжо
на бераг свой.

* * *

Свая для Лады зорка не
знянацку
Зайскрылася на маладым вяку.
Для Лады стаў князь гомельскі за
бацьку,
Аддаўшы за яго сваю дачку.
І жыць сям"я на новым месцы
стала,
Сваю тут гаспадарку завяла.
Але аднойчы Хацім'я спытала:
– Чаму царква ў нас
у зямлю ўрасла?
Сказала: – Мала пра сябе
мы дбаем,
Глядзім на свет, як козы
на траву,–
Прасіла мужа, каб над родным
краем
Узняць вышэй найлепшую
царкву.
І вось, калі ўжо восень наступіла,
У вёску з вёскі раптам
слых пайшоў,
Што Хацім'я на працу запрасіла
І муляраў, і цесляў з мужыкоў.
Яшчэ, сказалі, самых галасістых
У хор сабрала хлопцаў і дзяўчат.
Навокал гарадка, дзе парк
квяцісты,
Наведала нямала бедных хат.
Жадае, каб у будні і ў нядзелі
Народ паслухаць мог
царкоўны хор.
Жанок далей ад кроснаў
і кудзеляў
Жыццё само пакліча на прастор.

Я любіў горад свайго юнацтва. І ўвесь час, працуючы ў газеце, хацеў напісаць яго гісторыю. Адкуль у мястэчка Хоцімск з'явілася такая назва? Калі яна пачала ўпамінацца ў летапісах? Ніхто на гэта пытанне не мог адказаць нават з вядомых маіх землякоў–журналістаў, якія працавалі разам, работнікаў раённых культурных устаноў. Яны ведалі, як і я сам, толькі адно: Хоцімск упамінаецца ў летапісах сярэдзіны пятнаццатага стагоддзя як адно з многіх старажытных паселішчаў з часоў Вялікага Княства Літоўскага. Кожны з іх мае сваю гісторыю. А якую менавіта мае Хоцімск, чаму ў яго такая назва? Для мяне, ды і для многіх маіх землякоў, было гэта загадкай. Можа яшчэ і таму, што ніхто з нас не займаўся тады навукова-даследчай працай, не звярталі на гэта ўвагі, як і ў іншых мясцовасцях іншыя людзі.

Прайшло шмат гадоў. І вось аднойчы, дзесьці на пачатку 1980-га года, дачка народнага паэта Беларусі, майго вялікага земляка Аркадзя Куляшова – Валянціна Аркадзьеўна сказала мне пасля смерці бацькі, што ён хацеў напісаць паэму пра гісторыю Хоцімска, час яго ўзнікнення і што яму былі вядомыя некаторыя гістарычныя матэрыялы на гэту тэму. Я пацікавіўся, што гэта за матэрыялы, і яна параіла мне звярнуцца ў кніжны архіў нашай Беларускай Нацыянальнай бібліятэкі.

Я прыйшоў туды. Мяне шчыра і ветліва сустрэлі ў аддзеле, дзе працавала старэйшая даследчыца Ніна Барысаўна Ватыцы, і паказалі мне той матэрыял, якім цікавіўся і Аркадзь Аляксандравіч Куляшоў. На вялікі жаль, ён не паспеў здзейсніць сваю задуму – напісаць паэму пра Хоцімск, з якім быў звязаны і яго жыццёвы лёс, дзе ён жыў і працаваў некалькі гадоў. Вось я і вырашыў узяцца за тое, чаго не паспеў зрабіць мой славуты зямляк. Праўда, да яго майстэрства мне яшчэ "гнацца і гнацца", як сказаў аднойчы Максім яго дамоў на некалькі дзён.

Чытаю і перачытваю ў кніжцы на добрай беларускай мове цікавую быліну пад назвай "Божая кара". Пад ёй стаіць подпіс Е. Радзіміч. Зусім не вядомы мне аўтар. Але можна было здагадацца (так было і на самой справе), што гэта псеўданім некага з тых, хто пісаў навелы, нарысы, апрацоўваў народныя паданні пра гісторыю сваёй радзімы).

Навела "Божая кара" – апрацоўка аднаго з шматлікіх існуючых паданняў пра ўзнікненне на нашай старажытнай зямлі мноства розных вёсак, гарадоў, паселішчаў. У дадзеным выпадку гаворка ідзе пра тое, адкуль пайшла назва мястэчка Хоцімск – ад імя канкрэтнага чалавека.

У пошуках матэрыялу дапамагаў мне і мой зямляк з Трасціно Міхаіл Ласоўскі, за што я яму шчыра ўдзячны.

Змест і форма пісання навелы захапілі мяне ўсяго, як кажуць, "да мазга касцей". Чым больш я ўнікаў у кожнае слова, напісанае Е. Радзімічам, тым яскравей бачыліся перада мной родныя мясціны, людзі, якія жылі на іх яшчэ ў далёкія часы і рабілі дзівосы на сваёй зямлі.

Перад вачыма адразу з прачытанага падання ўзнік яркі, надзвычай прыгожы вобраз – у апісанні аўтара – маладой князёўны па імені Хоці, Хацім'я. Аўтар падання сцвярджае, што яна была адзінай дачкой у Гомельскага князя Радзькі, маёнтак якога знаходзіўся па-над Сожам. Пра яе, як незвычайную прыгажуню, ведалі ўсе навакольныя князі і княжычы той зямлі, якая на ўсходзе Беларусі называецца – Радзімічы. Калі князёўна падрасла і была ўжо на выданні, да князя Радзькі пачалі ўсё часцей наведвацца княжычы з суседніх зямель і прапаноўваць ёй сваю руку. Доўга яна не згаджалася на шлюб ні з водным з маладых княжычаў. Але малады і прыгожы княжыч Лада, які не раз прыязджаў ужо ў госці да князя

вельмі моцна сябравала. На новым месцы жыхарства, як жонка князя Лады, Хацім'я стала сапраўднай гаспадыняй, моцна падружылася з новымі землякамі і зямлячкамі. Яе палюбіў народ за шчырасць, сардэчнасць і талент цудоўнай спявачкі. Несучы людзям плён сваёй працы і песні, якія палюбіла з маленства, запомніла ад роднай маці, яна пачала са згоды мужа займацца практычнай дзейнасцю. Па яе задумцы ў той мясцовасці, дзе былі раней адзін млынок, ганчарня ды царквушка, яна пабудавала новы праваслаўны храм, а ў ім стварыла цудоўны царкоўны хор. Хіба ж гэта не тэма для мастацкага твора?

Вось такое паданне, якое было апрацавана і надрукавана ў "Віленскім календары" за 1910 год, і стала матэрыялам для напісання мною новай паэмы. Па сутнасці ўпершыню ў сваёй творчасці ўзяўся я за гістарычную тэму. Сам змест і фабула, закладзеныя ў паданні, надалі мне не толькі натхненне, але і ўпэўненасць у тым, што можа атрымацца цікавы твор. Да таго ж падсвядома дзесьці ў сваёй душы я адчуваў грамадзянскі абавязак – зрабіць тое, чаго не паспеў здзейсніць у сваіх творчых задумах мой дарагі зямляк Аркадзь Куляшоў.

Так вось нарадзілася паэма "Дар князёўны". Гэта арыгінальны твор, які мае непасрэдныя адносіны да гісторыі заснавання майго роднага Хоцімска. У творы захаваны імёны, прозвішчы герояў, якія падаюцца ў навеле "Божая кара", апісанне той мясцовасці, на якой разгортваліся падзеі. Ва ўсім я прытрымліваўся думак і занатовак летапісца. Але ў апісанні канкрэтных жыццёвых падзей, адносін, якія складваліся паміж людзьмі, пераносячыся з нашых дзён у тыя далёкія часы, я, безумоўна, не абышоўся без мастацкага вымыслу, свайго вобразнага асэнсавання і сваёй інтэрпрэтацыі. Але я не мог не захаваць таго замілавання прыгажосцю роднай прыроды,

Паданне кажа: што
маленькай зблізку
Жар-птушка ў дом ёй пёрка
прынясла,–
На белы тварык іскаркі ў калыску
Сыпнула з залацістага пяра…
А падрасла яна – з плячэй
дзявочых
Бы ручайкі, спадалі дзве касы.
І засвяціліся так ясна вочы,–
Як дзве чарнічкі ў кропельках
расы.
Звярнулі ўвагу ўсе на чараўніцу,
Бо не было ёй роўных між
дзяўчат:
Калі ішла да храма памаліцца –
Усе праз вокны паглядалі з хат.
Казалі людзі, што не толькі дома,
Дзе нарадзілася яна, расла,–
На ўсёй зямлі радзімічаў
вядомай,
Цудоўнаю спявачкаю слыла.
Ёй сталі ўдзячнымі і Сож,
і Бесядзь
За тое, што прынесла краю ў дар
Свой храм святы, сама ў ім стала
песняй,
Ажыццяўленнем
запаветных мар.

⁂

З усплёскам хваль зліваўся
соснаў гоман
Па-над вірамі пеністай вады.
З вярхоўя Бесядзі на Сож
у Гомель
Вёў ветразь Лада –
княжыч малады.
Імкнуўся ён не проста
ў падарожжа,–
Спяшаўся да абранніцы сваёй.
Там воляй лёсу, на ўзбярэжжы
Сожа
Павінна хутка быць
спатканне з ёй.
Не раз у князя гомельскага
Радзькі
Яшчэ малым з бацькамі ён
бываў.
Расказвалі – як у саюзе брацкім
Народ наш з крыжыкамі ваяваў.
Радзімічамі ўсіх нас называлі
Сярод дняпроўскіх, прыпяцкіх
лясоў.
І тут бацькі яго аблюбавалі
Мясціну лепшую для вечных
сноў…

Жыццё само пакліча на прастор.
Усім у доказ Хацім'я казала:
– Мы ж хрысціяне.
Для любых часін
Адной царквушкі для павета
мала,–
Патрэбна мець яшчэ
прыход адзін.
Не толькі муж – усе ў пасёлку
людзі
Ўспрынялі кліч княгіні маладой.
Былі ўсе радыя таму, што будзе
Ў царкве прычасце
са святой вадой…
Усіх сяльчан праз горыч
і нянасце
Яна сама ўжо да царквы вяла,
Ўсім унядрала ў сэрцы веру
ў шчасце,
Каб людзям мець больш
ласкі і цяпла.
Муж прыгадаў як зваў князёўну
Хоцяй,
Калі над Сожам быў вяселля
дзень.
Цяпер яна ў дом свой не
ў самоце
З ім побач па-над Бесяддзю ідзе.
Яна тут першай запаліла свечку,
Увайшоўшы ў свой
пабудаваны храм.
Ды трэба ж назву было
даць мястэчку,
Дзе столькі розных шыльдаў,
крам і брам.
Як лепшы дар для роднае
старонкі
Змагла князёўна храм
пабудаваць.
І муж рашыў – каб імем
любай жонкі
Сваё мястэчка
Хоцімскам назваць!

⁂

Прайшлі гады. У новыя ўжо былі
Ўступаюць людзі на сваёй зямлі.
І ў Хоцімску мы храм
той аднавілі,
Які нам продкі збудаваць змаглі.
Ён і Яна з далёкага стагоддзя
Былінай гэтаю да нас дайшлі.
Дык хай жыццё красуецца
ў прыродзе
Усюды на прыбесядскай зямлі!

Прыходзька, П. Ля вытокаў радзімы : паводле аднаго народнага падання, змешчанага ў «Віленскім календары» за 1910 г. : [да 80-годдзя з дня нараджэння паэта-земляка Пятра Прыходзькі] / Пятро Прыходзька // Шлях Кастрычніка. — 2000. — 23 лютага. — С.3.